

Партія Українських Соціалістів-Революціонерів.

„Боротьбою здобудем ми право своє!“

Др. Осип Наварук.

**Що се є: суспільні кляси, боротьба
кляс, буржуазія, пролетаріят, капіталізм
і організація.**

Видане четверте.

**Друк і наклад партійної друкарні.
1915.**

Переднє слово.

Отся книжечка мала вже три видання. Перший раз з'явилася в інтереснім видавництві, призначенім для поміщицьких слуг, що виходило під назвою „Двірська служба“ в р. 1906. Другий раз видав її в рік опісля орган української радикальної партії в Галичині „Громадський Голос“ і вона скоро розійшла ся. Окрім сего був оден передрук її в Америці. Се свідчить наглядно про потребу такої брошури, яка в приступний спосіб виясняла би народові головні основи сучасного несправедливого ладу на світі. Читайте-ж її з увагою й переказуйте іншим прочитане тай передумане.

Редакція.

1. Вступ.

Хто знає, яка доля жде його? Наприклад ті, що їдуть до Америки — де вони замолоду сподівали ся, що колись підуть світами? Так само може неодного з вас, а вже напевно многих із дітей ваших, занесе нужда до великого міста на заробок. Там побачуть вони ліс чорних коминів фабричних і знайдуть таких самих зарібних людей як вони, тільки мудріших. На їх сходинах і зборах почують слова, яких ніколи не чули; побачать рух, якого з роду не бачили. І їм стане соромно, що того всего не розуміють. Тут маєте пояснене незрозумілих відгуків нової боротьби, яка вже від давна кипить по великих містах. Згодом і ви опините ся серед неї.

2. Суспільні кляси.

Межи вами нема ні одного що не знає, як люде дивлять ся на такого, що не має ґрунту, не є господар. Чи в гостині, чи на весілю, чи в корчмі, чи навіть у церкві — скрізь ним помітують. Навіть з його невинними дітьми обходять

ся інакше, як із господарськими. „Се господарська дитина, а се нї!“ Кождий з вас чув такі слова і знає, що вони значать.

Така ріжниця поміж людьми є не тільки по селах, але скрізь, а по великих містах вона ще більша, як деинде. Селяни всі працюють: господар на своїм, зарібник на чужім, але і сей і той робить, хоч правда, лекше тому живеть ся, що на своїм робить. А по городах (містах) є й такі люди, що від колиски до гробової дошки не знають, що то значить яка небудь робота, що вміють тільки одно: видавати гроші. Коли вечером переходите через чуже село, а люде вертають ся з роботи, напримір зі жнив, то не все пізнати, котрий господар, а котрий зарібник, котрий господарський син, а котрий нї. Та коли вечером переходите через великий город (місто) та побачите робітників у їх робітницьких блювах, як вони помучені виходять з фабрик та пливуть як вода вулицями — а потім побачите блискучі карити з хорошими кіньми, якими панство їде на прогулку, то відразу скажете: се робучі люди, а се пани.

Але й межи панами є такі ріжниці, як поміж зарібником і господарем на селі. І поміж ними дивить ся оден на одного так, як власник великого господарства на наймита, або майстер на челядника. Бо такий пан, що має кілька десять фабрик і стільки тижневого приходу, скільки варт весь ґрунт найбільшого богача в селі, не рівня панкови, що має оден або два фільварки чи

села. І поміж панами є не для одного за високі пороги на його ноги. І ті великі риби поділені, поклясовані на менші й більші, на слабші й сильніші.

Так куди тільки кинете оком, на кого тільки глянете, кождий нумерований, кождий належить до якогось гуртка. Сей зарібник, сей господар, сей ремісник, сей урядник, учитель, лікар, адвокат або інженер, сей купець, сей піп, сей різник, сей офіцер, сей поміщик або поссор, сей фабрикант, сей має покладні гроши, той живе з дня на день і „мешкає“ в лазні і т. д. Всі ті люди разом називають ся одним словом: суспільність, так, як дерева і корчі називають ся одним словом: ліс. Але як у лісі є велике число ріжних дерев, корчів, грибів і зел, а всіх їх можна розділити на два великі роди, два ґатунки — такі, що пожиточні і такі, що від них втікає і чоловік і звірина — так само і в людській суспільноті. І в суспільноті є два ґатунки, дві класи людей: такі, що працюють і є пожиточні — та такі, з яких нема пожитку.

Якже виглядають ті, що з них нема пожитку? чи не обдерти вони, нехлюйні? Ви певно бачили хороші гриби мухомори, що їх не тільки чоловік, але навіть червак бережеть ся, боїться ся. А певно бачили ви й офіцерів в хороших мундурах, бюрократів (урядників) з блискучими золотом ковнірами, білих і гладких монахів (черців). Який з них хосен? Яка їх робота? Одні з них „ждуть на війну і обріхтовують“ людські діти

тай за се беруть добрі гроші. Другі курята по бюрах смачні папіроси і голюкають (верещать) на темного мужика та за се беруть добрі гроші. Треті проповідують бідному народови, що гаразд буде аж на тамтім світі (тай то не всім), хоч йм уже й тут не лихо. Всі вони хоч удають, що „працюють“. По правді то вони переливають з пустого в порожнє. Але бо є ще інакше „вілечко“.

Кождий з вас знає, що таке: головня, яка росте на кукурудзі, перетенець (або канянка), що живе на конюшині та інших ростинах, смородина, що часом є на дубі, омелі, що живе на ріжних деревах, виглядає як воронячі гнізда, зеленіє літом і зимою, квіт має жовтавий, а ягідки білі. Всі ці ростини дуже небезпечні для тих, з кого живуть: вони тягнуть з них соки так, що навіть великі дерева через них сохнуть та марно гинуть. Ті страшні ростини — пявки називають ся галапаси, або паразіти, що значить просто: дармоїди. Є ріжні породи галапасів; є такі, що нищать корінє, є такі, що влізають поміж кору та дерево, є такі, що нищать листя. Нераз цілі ліси стоять як купи трупів, зіссаних на смерть галапасами.

Такі галапаси є й у людській суспільноти. По чим їх пізнати? По тім, що ссуть. А звичайно й по тім, по чим пізнати омелу, що вона галапас: омела літом і зимою зеленіє собі, хоч дерева в зими без зелені. Так і чоловік-галапас: він все добре виглядає, його живіт і кишенька переднівку не

внають. Та людські галапаси ще тим страшнійші, що вони кумають ся і дружать ся з отруйними мухоморами і на спілку галапасують, висисають робучий народ; їх діти мають вдачу і мухоморів і галапасів. Найкращий приклад людського галапаса то лихвар. Але не тільки лихварі висисають і друтъ робучий народ . . .

Так отже є дві головні кляси людей: одна то робочий народ, друга то мухомори й галапаси з людським обличем. Між тими двома клясами мусить бути війна і то доти, доки робочий народ не переможе мухоморів та галапасів та не заведе на світі таких порядків, аби йому було добре, а не їм.

3. Боротьба кляс.

„А не лучше би то було погодити ся і не ворогувати? Адже ж ми всі діти одної матері, землї“ — скаже не оден мудрагель. — Далеке се своєцтво, коли його півнати тільки по тім, що нас ті самі черваки з’їдять. Нерав і справжні діти одної матері й одного батька не живуть у згоді, коли мати більше любить одну дитину чим другі. Так само й тут. Поміж ситими й голодними, поміж богатими*) й бідними не може бути згоди

*) Не гадайте, що ті, що мають кілька десятин землі, се вже богачі. Вони ще може якось дихають, але їх діти, як поділять ся, то будуть бідолахи, а внукам тільки торби брати.

й не буде її, поки на світі будуть такі ріжниці
поміж людьми, поки не щевнуть кляси.

Але до чого се балакати про згоду між такими противниками, як між робучим народом і мухоморами та галапасами, коли навіть серед пануючих класів, серед тих мухоморів та галапасів нема згоди: ті пани, що мають богато землі (власники великої земельної посіlosti, поміщики нераз воюють з такими, що живуть з капіталів (з покладних грошей); і сі й ті нераз бунтувалися проти царів і королів, а всі вони разом нераз жерли ся в високими церковними достойниками. А над чим же вони жерли ся? Собаки жеруться над кістями, а люди люблять такі кости, що на них є хоч трохи мяса; тою кістю, що над нею гриали ся мухомори й галапаси, був і є робучий народ. А галапаси й мухомори жерли ся й же-рутися над тим, хто в них має робучий народ найбільше висисати — обдирати, або над тим, кому має припасти се, що вже навдирали в народа. Та як сей висисаний робучий народ починає протирати очі й хоче приглянути ся, хто се його так скубе, тоді всі галапаси й мухомори перестають сперечати ся поміж собою та збиваються в одну купу, в одну масу тай разом виступають проти народа; одні засипають їому піском очі, щоби народ не видів, о що їм ходить (наприклад, як пани настрашили ся страйку, то ксьондза (попи) почали проповідувати проти страйку), другі вбивають клин між простий народ (наприклад

в Галичині кажуть темному мужикови, який гадає, що латинник (чоловік римсько католицької віри) та Поляк, се все одно: ти латинник, то дай голос на пана) і так ще тіснійше закручуєть кайдани робучого люду. *)

Та бо й між народом не всі в оден бік тягнуть, бо не всіх інтереси однакові: міщани (городяни)-ремісники мають свої окремі інтереси, мужики свої; а знову між міщанами майстри мають свій інтерес, а ті, що в них роблять, свій. А й між мужиками „богатирі“ то окрема купка, а бідні окрема. Неоден вийшов з робучого народу, з „бідного стану“, а як йому тільки одна каплиця з мухомора причепила ся, то хоча він ще не в й ніколи не буде справжнім мухомором, але вже тягне за галапасами; подивіть ся тільки на нося й черева вапших писарів і ріжного начальства, а зараз пізнасте, чи не капнуло на них щось з мухоморів. Так само богачі-дуки, лихварі й ріжні пявки неприхильно дивлять ся на народний рух, на рух бідноти. Рідко коли трафить ся між богачами такий, що не сприяє мухоморам.

Може ся книжочка дістанеть ся в руки таких, що нічого не мають, що живуть з дня на день

---

*) Така негідна робота називається по вченому: затемнювання класової свідомості. Класову свідомість має сей, хто розуміє, з якого „стану“ вийшов і не даеть ся відвести від боротьби за долю своєї класи, свого стану, ні латинським обрядом, ні панською ласкою, ні чим.

і ніяких податків (налогів) не платять; такі бідолахи готові подумати: „З нас ніхто нічого не відре, бо ми нічого не маємо; нехай з панами борикають ся ті, в котрих є що дерти, а нам бідним аби день перепхати“. Отже сей, що так думає, думає по дурному. Бо нема такого бідолахи, аби з него не дерли. Другий навіть з того, що в лазні палить, другий навіть сліпого старця-жебраха. Встуਪить такий до шинку або до корчми, випити чарку горівки або зайти що, то й притім його зідрутъ; він не заплатить тілько, скілько та горівка чи харч варта, але більше, бо на все, чого чоловік потребує, наложені т.зв. посередні податки. Через плече купця простерта рука чиновника податкового видирає від найбіднійшого при кождій нагоді гроші й гроші.

Отже добре, подумаете собі, треба бороти ся з галапасами й мухоморами, але як, де, коли? І як ся боротьба виглядає, яка вона?

Боротьба ся трояка. Два її роди кождий з вас бачив, третього ще ні, бо сей рід боротьби зривається несподівано, як пожежа і рідко. Перший рід клясової боротьби се всякі вибори. В сїй боротьбі мухомори звичайно мають верх, бо хруні (запроданці) їдять ковбаси, а наш народ не вміє їм дати такої закуски, щоби більше не їли. Другий, острійший рід клясової боротьби се страйк. Він вже звичайно неприємніше кінчиться ся для галанасів, чим вибори. Третий

і найгострійший рід клясової боротьби се революція або бунт. Проти кого революція? Проти всіх, що хотять, щоби й далі була стара несправедливість, старий лад. Нераз революція кипіла в Росії, де народ домагав ся від царя й його розвишак волі. В 1848. році була революція трохи не в цілій Європі. Однаке робучий народ, хоч і проливав і проливає свою кров, не богато скористав, бо за темний, бо не має клясової свідомості. Та велика революція, у якій робучий народ здобуде собі кращу долю, настане щойно тоді, коли і в найтемніших селах люди порозуміють, хто їм ворог, коли народ просвітить ся й відвічить ся кавати: „моя хата з краю...“

Коли боротьба удається, а коли ні, про се дізнаєтеся докладно, як уважно до кінця читати мете. А тепер придивимося двом ворожим клясам, що не погодяться з собою ніколи, аж поки одна з них не переможе другу, поки бідна, але велика кляса не знищить малу та богату. Насамперед приглянемося тій клясі, що нині на верха, що все має в своїх руках. Ся маюча кляса називається ся:

4. Буржуазія.

А се що значить?

Кождий з вас знає, що таке шляхта (дворяни). Се ті пани, що їх прадіди по більшій частині розбоем дістали в свої лаби землю, ліси, пасовиска й води. Вони собі

тепер спокійно сидять по дворах, хуторах та містах (городах), ідять, плють, гуляють і марнують те, що їх прадіди нарабували; а як котрий збанкротуве, то зараз роблять його яким мухомором, дають йому блискучий ковнір, добру платню і він далі пан. Але не гадайте собі, що тепер для шляхти найліпші часи. Де там! То давно шляхта мала рай. Убє бувало шляхтич мужика, а схоче дати на домовину для нього, то ще добрий пан: як не дав, то також ніхто йому нічого не зробив. Попи, що тепер мають такі великі роти і скрізь бачать смертельні гріхи, навіть у тім, як мужик перечитав собі яку немилу їм часопись, — тоді мовчали і не бачили нічого. Всі лічші посади (жировиска) серед чиновництва й серед попівства мала шляхта. Попівство і шляхта, ті два найвисіші стани, верховодили в цілім світі. Гірко було кождому, хто не мав ряси або гербу (шляхоцької відзнаки). Такий, хочби мав і яке велике майно, значіння не мав ніякого: найпаршивіший і найдурніший шляхтич мав першенство перед наймудрішим, найстаршим тай навіть богатим чоловіком без гербу.

Однаке третій стан, в котрім на першім місці стояло богате міщанство *), буржуазія

*) Аби хто не погадав собі, що до буржуазії, то до великого міщанства можна числити й наше міщанство, тих бідолашних мулярів, шевців, кушинірів, бодварів, кравців! Вони — робітники, що як нині не зароблять, то завтра

великих міст, зробив бунт, революцію, вирівав трохи шляхти, розігнав попів і так присилував ті два стани посунути ся на їх вигідних місцях і зробити йому місце. Стало ся се насамперед у Франції, в році 1789. Бунт, що в тім році почав ся, називається Велика Революція. Від тоді шляхта скрізь присіла й пристала на те, що не лише вона може обдирати нарід. Сита буржуазія (велике міщанство) борола ся зі шляхтою й попівством о права, о власть, о чини, а бідний робучий народ попер її — і собі збунтував ся, бо йому було зле. Буржуазія добила ся свого: скасувала старі закони (права), що були прихильні шляхті, завела нові закони, прихильні для себе та захопила значну частину чинів (власти) у свої руки. Настав новий лад на світі: тепер вже нікого не питали, чи має герб або рясу, але чи має гроші, капітали. Шляхтичі й попі на високих становищах — (дехто з простих попів може часом бути порядний і прихильний народові) лишили ся й далі на верха, але тільки тому й тільки ті, що мали капітал. Тих старих рабівників приймила буржуазія поміж себе й тепер в трійку ваяли ся обдирати робучий народ.

Гніздо буржуазії — великі міста. Її підвальна — торговля й промісл. Рухлива як муравлі, буржуазія, що вигризала колись шляхтичів із їх золотих сїдал, не вдоволила ся сим. Маючи в своїх

не мають що їсти. А буржуазія, се великі купці, фабриканти (власники заводів) і їх побратими.

руках власті і капітал, вяла ся вона збирати щораз більші капітали й вести війну з конкурентами *) не тільки з буржуазіями чужих країв, але й між собою. Хто не має великого капіталу й зручності, сей банкротує. Давні майстри-богатирі, що мали много челяди, не могли видержати конкуренції з фабрикантами й щевали, се значить, стали ся звичайними ремісниками, а їх діти челядниками, що роблять, хоч і дома, на тих, що дають їм матеріял та платять за роботу. — Навіть науковою не має буржуазія часу займати ся, так її запаморочила жадоба зиску; а найгірше здирає буржуазія робучий народ.

Помагають їй притім два роди платних наймитів-помічників: одні в брані в духовні ряси, другі в блискучі мухоморські ковніри. Одні клепчуть робучому народові від хресту до гробу, щоби терпів і робив, другі пильнують, щоби робучий народ не перемінив несправедливого порядку, так, як його недавно, бо ледви тому сто кільканадцять літ перемінено. — „Адже-ж їм платить казна“ — скаже може хто. Ну, а казна в чиїх руках, як не в буржуазії, богатої кляси? Буржуазія має все в своїх руках! Її капітал всемогучий. Вона й справедливість купила. От і від війська та від смерти й калущтва на війні спини буржуїв викручують ся.

*) Конкуренція значить: суперництво між двома купцями і т. п.; і один і другий опускає в ціни свого товару, аби притягнути до себе як найбільше купуючих і знищити противника.

5. Пролетаріят.

Хто не має ряси духовника, мухоморського, чиновницького ковніра, капіталу або богато землі — сей належить до пролетаріяту, то значить до незасібного робучого народу й називається пролетар. Навіть неоден з тих, що мають герби, то є шляхотські відзнаки, став пролетарем, зарібником. Чим чоловік може заробити на житі? Як котрий. Щахрай шахрайством, піп ротом, а бідний чоловік своїм здоровлем, своїми руками.

Пролетаріят, се є робучий народ, коротає свій вік скрізь, і в селах і на хуторах і в городах. Де він найтемніший, там йому найгірше жити. Там де є фабрики, де можна знайти лучший заробок, там пролетаріятови лучше жити.

Кождий знає, що сто разів гірше бути двірським форналем (робітником у поміщика), чим фабричним робітником. Ба, фабричний робітник не міняв ся би в нашим господарем на кількох десятинах, що з журби не видить, куди ходить. Фабричний робітник лучше єсть і менше журиеться, чим наш „господар“, що має „батьківщину“. Кождий в вас може сам переконати ся, що се правда: нехай тільки поїде з на рік до Прус на роботу, найліпше до копальні вугля. Як вернеться, то ще других справить, де лучше, чим у нас.

Так отже було би лучше, якби великий фабричний промисл і в нас розгостив ся. Однаке

не треба думати, що для пролетаріяту принесе він рай. Де там! Правда, голодовий тиф щезне, але пролетаріят дальше гинути ме як мухи. Хоча фабрика лучше дав їсти, чим двір поміщика, але робити треба в ній тяжко: подивітсь на наших робітників з фабрик тютюну — які вони жовті. А є ще й гірші фабрики, ніж тютюнові. У фабриках, де прядуть та тчуть, дуже горячо, а дрібненькі волокна уносять ся в воздух як порошок, що западає робітникам у груди. Вони кашляють, хорують. Фабричні ткачі глухнуть скоро від страшного лоскуту й громоту машин; більшість їх умирає на сухоти (чахотку), не діждавши навіть 25 року життя. „Дуже гірко тим робітникам, що продукують (виробляють) солодкий цукор“, в цукроварнях (сахарнях) печі день і ніч розпалені, аж червоні. а „робітники звивають ся коло них серед тої горячі як душі в огні“. Хиба ж треба їх ще страшити пеклом? Робітники, що друкають (печатають) газети й книжки (складачі-зецери) гинуть найбільше зі всіх на сухоти. Робітники в Англії, що продукують глиняні вироби, мають усі діти хорі на скрофули. Дійшло до того, що в Чехії, тім богатім краю, на 1000 новообраних тільки 46 можуть і мають силу служити при війську. Тяжка праця, нечисте повітре, лихе по-мешкане — вистарчають, щоб чоловікови вкоротити віку, зробити його блідим, ще живучим трупом. Великі фабричні комини, се чорні пявки, що ссуть кров з пролетаріяту й переливають її в трубі черева богатирів, котрі

виглядають, якби були не з тої породи, що простий народ: грубі, товсті, червоні як кати.

Ті чорні фабричні комини ждуть на ваших синів та внуків, які колись втікати муть до фабрик. Бо з панських дворів, що загарбали безмежні лани, виходить та йде на села голодовий тиф, нужда й недуги, а з фабрик тільки недуги. Вибирати тут легко.

Колись давно продавали пани робучих людей на ярмарках так, як ми нині продаємо худобу й безроги. Нині робучий чоловік мусить сам себе продавати, свою працю, своє здоровле, бо інакшے вмер би з голоду. І ще добре, як є кому продати себе! Біда все гірше до очей лїве, навіть діти богатших людей „сходять на пси“ — і то не з пянства, як неоден каже: більше є таких, що стали пити з біди, чим таких, що звідніли з пянства. А пани-буржуй плють не так: дорогими винами запивають ся та нічого не роблять — і гроші мають. І що се за порядок такий на світі, що на бідного тяжка праця не годна заробити, а на богача самі гроші роблять? „Гріш гріш родить“ кажуть люди, й воно так виглядає, бо вложіть до каси гроші, а по році дістанете процент ($\%_0$). А вложіть ті самі гроші в торговлю, то дістанете ще більший $\%_0$ приходу. Але по правді то навіть найбільша сума не вродить і одної копійки сама. Гроші й всяке інше богаство родить людська праця, а хто мав зиск без праці, хто жив й не працює, сей галапас, сей об-

дирає тих, що працюють, недоплачує їм і з того живе та ще й збиває маєтки. А суду й права на нього нема? Нема, бо наше право укладали люди в буржуазії, в богатого стану й уложили його так, щоби біднота все була на споді. Сей несправедливий лад на світі називається:

6. Капіталізм.

А се що таке?

Кождий з вас знає, що була панщина. Се був такий лад на світі, такі „порядки“, що хлопа буком гнали до роботи на панський лан. До нині стоять по горах руїни старих панських замків; будували їх ваші праціди під нагаями панських посіпаків. І нині буде народ панам і богачам пишні палати. Що жене його тепер робити на панські розкоші? А дже-ж буком вже нікого не можна гнати до роботи. Жене його гірша від бука нужда й голод. Бідний чоловік мусить продавати свій час та здоров'я, свою працю — кождому, хто хоче й може се купити, хто має на купно капітал. А що се таке капітал?

На се питанє не легко добре відповісти, бо вчені ще сваряють ся над сим і в ріжні роди капіталу. Звичайно гадають люди, що капітал — се гропі. Воно й правда, але не вся. Бо капітал, се майно (маєток), в якого можна мати прихід без власної праці. Наприклад: побудує пан горальню чи бровар і має з сего великий прихід,

хоч сам і пальцем не рушить, бо навіть до збирання грошей тримає касієра; кошти будови вже давно виплатилися, а прихід все йде та йде. Або: хтось має кілька пар коней, тримає до них наймитів і фірманить ними та з сего має прихід. Або: хтось має гроші в касі, в банку, або якісь підприємстві й живе в процентів. Як бачите, капітал, се не тільки гроші, але й інше майно, як худоба, машини, будинки. Капітал все є майном, але майно не все є капіталом; коли ви наприклад маєте дім, у якім самі в родиною сидите, а приходу з него не маєте, або коли в вас є худібка, якої вживаєте до справлення поля, але не маєте з неї сталого приходу, виску такого, як має фякерник (ізвощик), то сей ваш дім, ся ваша худоба є майном, але не є капіталом. — Всі, що мають капітал, се значить таке майно, такий маєток, в котрого мають виски, хоч самі не працюють — називають ся капіталістами. Капіталістом може бути не тільки звичайна людина, але й товариство, громада, край і держава; наприклад: зелінниця належить до держави, вона державний капітал; прихід з неї йде до державної каси, з якої оплачується чиновників.

Якже се може бути, щоби капітал приносив тому, хто його посідає. прихід без його праці? Зараз побачите се на прикладі: от годує пан волів брагою, а як їх добре підгодує, везе до великого города, там продасті і тепер сидить над рахунком в канцелярії; воли коштували його тілько а тілько, солома тілько, за стайні рахує

собі тілько, дорога тілько — найменший кошт врахував, а вийшло, що чистого зиску остав ся гарний гріш, і пан знову каже годувати волів, бо інакше не кавав би. Сей „чистий“ зиск дуже брудний, бо звідкіля він ваяв ся? Адже-ж се недоплачена платня тих слуг, що днювали й ночували в стайнях, що там своє здоровле лишили! Ну, а панови нічого не належить ся за його „голову“, за се, що він тим орудує, що рахунки веде? запитає хтось. Пан почислив собі се окремо, так, якби тримав якого директора, і то добре почислив собі. „Чистий“ зиск, то вже такий, що нема за що його рахувати, то вже чистий рабунок на бідних робітниках*) Шодібно діється і по містах, по фабриках. Але за сей рабунок, аби він виносив і великі тисячі, не дістане капіталіст ні години вязниці, бо закон позволяє капіталістамrabuvati bіdnix. Суд скавав би покривдженим, що запіввали би такого рабівника: „Адже ви унього добровільно згодилися за таку маленьку плату“ — хоч се неправда, бо їх присилував до роботи гірший від бука голод.

Але як що ви думаете, що двигаете на собі тільки оден рід галапасів, то ви ще не придивилися добре світови. От живе собі граф, барон, або яка інша мара, що має свої добра. Він сидить собі в городі й бере ренту (гроші за аренду) від

---

*) Той зиск-рабунок називає ся по ученому: надвартість.

свого посесора. Посесор мусить так крутити, щоби сему дармойдови, що наймив йому свої добра, сплатити велику суму за винам і ще до того со, бі щось зложити, бо він прецінь за дармо не буд-клопотати ся тим. А з кого тут потягнути? На збіжу не можна, бо збіже везуть і з інших країв з худоби „кане щось“, але таки найбільше зідре з робітника, з мужика, котрого пани від віків називають „бидлом“ (худобиною). Так то ви двигаєте на собі посесорів, а на тих посесорах ще й панів — і тому так вам тяжко. А пригляньте ся тільки близьше, то побачите, скілько то ще інших галапасів і комарів і пявок приссало ся і ссуть, ей, то — то ссуть.

То сей „порядок“, що оден на другім їздить і ссе його, а усіх двигає й годув робучий народ, називається ся капіталізм? Так.

Коли капіталізм, то є теперішній порядок на світі, прирівнаємо до великого воза, яким богатий купець їде зі службою на ярмарок, то купцем сим буде буржуазія, службою так звана „інтелігенція“ (візником світська, як чиновники й судії, а льокайчиком, що крім того погукує на коні: „тягни!“ — духовна), то є всі ті панки й підпанки, що капіталів не мають, але й не працюють тяжко, а кіньми — пролетаріят, то є незаможний, робучий народ. Сей віз їде вже довго тай коні вже дуже потомлені; а богатир-дука все гукає, щоб скорше їхати. Через котрий край він переїздить, там бідний народ збігається й за січку став тяглом сего воза;

а богатир, що ним їде, дає своїм коням лише стільки їсти, щоби в голоду не погинули. Як котрий з надсильної праці впаде трупом, миттю в новий на його місце, ще й просить ся. Віз тяжкий-претяжкий, бо зеленний, а богатир грубий як бочка і коло нього стоїть великий міх золотих дукатів і барила вина. З тягаром треба день і ніч бігти, а хто раз до нього запряг ся, той уже не відійде від нього, хиба без руки, без ноги або без душі — всіх товстий богатир заїздить на смерть...

У нашу країну сей страшний віз ще не цілив в'їхав, тільки його передна часть, де сидять льокайчук і фірман (візник), що гукають та бють коней. Скрізь по краю щойно звоять малими візками матеріял, аби мостити широкі дороги для богатира-людоїда. Однаке шли і сих малих візків так віля ся в груди тягнучого люду, що він вже волів би тягнути той великий, зелений віз; так йому дали ся в знаки ті великі панки, що товчуть ся по ньому своїми малими візками.

— А по чим буде пізнати, що той богатир сам вїхав у наш край? — По чорних фабричних коминах, що ростуть за ним як гриби по дощеви.

— А чи не можна би скинути того людоїда з воза й посадити там кого з тих, що тягнуть віз і знають біду? Такий позволив би відітхнути тяглу, нагодував би коней та їхав би по людськи. — Можна. На те є спосіб. Називається ся він організація.

— Гов! а чи той, кого би висадило ся на віа, не буде потому гірший він старого? — На-самперед його не посадить ся там на віки, тільки на короткий час, щоби порядкував; його діти й свояки мають бути поміж тяглом, то він, якби навіть хотів гнати, то не буде. Потому: як минеться його час, посадить ся інших, а якби котрий не хотів сам вліти, то його всадить ся так „делікатно“, що десятому буде закаувати. Народ як раз навчить ся скидати, то вже буде вміти. А тепер сей спосіб:

7. Організація.

Слово се найважнійше з усіх, які ви чули. Щож воно значить і чому воно таке незрозуміле? — Незрозуміле воно тому, бо не напе, а грецьке. По грецьки „органон“ значить тільки, що по українськи „знаряд“, „інструмент“. Струменти в всілякі, в такі, що ними можна грати, або співати (органи, скрипка, горло); в такі, що ними можна дивити ся (око); в такі, що ними можна робити (рука), або думати (мовок). Тіло, що має більше струментів або органів вложених так, що ними можна робити, що треба, називає ся організм. Отже організмом є: людини, звірина, птиця, пчела, муравель, але й дерево, бо воно має листі, орган, котрим дихає, корінє, орган, котрим кормить ся, тягне соки із землі. Камінь або порох організмом не є, а чому, се кождий сам розуміє.

Але є два роди, два гатунки організмів. Зараз побачите се на прикладі. Йде чоловік полем, а тут хтось в рова луп! його буком по голові. Перше, що в нім порушить ся, буде: чи втікати, чи віддати? Коли зміркує, що за сила стойти проти нього, чи така, що він її переможе, чи така, що з нею не дасть собі ради — то або береть ся віддавати, або дає ногам знати. Чому так? Бо чоловік має такий струмент, такий орган, що називається розум і той йому каже: сего навчиш, як бити, або: біжи, бо ліпше дістати раз, чим десять.

А тут маєте другий приклад: В часі війни (або маневрів, що подібні до війни) їде полем відділ війська. Нараз з боку неприятель пук-пук. Повторяється те саме, що з нападеним чоловіком.

Військо або став до бою, або коли неприятель за сильний, утікає. Чи кождий жовнір з окрема міркує своїм розумом про силу неприятеля? — Ні, розумом війська є офіцери. Такого вояка зараз розстрілять, котрий сам розсудив би собі, що неприятель за сильний та втік би. Тож бачите, що військо також організм, бо має спільний орган у купці офіцирів.

— Якаж ріжниця між тим організмом, що дістав буком і тим, що на нього посипали ся кулі? Така, що перший був оден, а другий зложений в багатьох цілком окремих частин і упорядкований.

Се складане й порядковане називається організацією. Організовувати значить гуртувати й по-

рядкувати, а організація значить: такий гурт, така спілка, в якій є лад і порядок. У великих боротьбах мають значене тільки впорядковані гурти, тільки організації. В таких боротьбах одинокий чоловік не значить нічого, як нуля (зоро). Але в організації, то є в гурті, в злусці, значить чоловік щось так, як нуля, що стоїть за числом; чим більше таких нуль, тим більше число.

Боротьба може тільки тоді добре скінчити ся, коли нарід сильно тримати меть ся купи, то значить, коли мати ме сильну організацію. Бо організація організації не рівна.

Мудрагелики кажуть: „Е, як буде на що заносити ся, тоді я приступлю до організації“. А чи до війська аж тоді беруть, як на війну заноситься ся? Тоді, як треба йти в огонь, вже за піано вчити ся муштри. Кожду боротьбу мусить ся програти, коли нема заздалегідь прилагодженої сильної організації.

А по чим піznати, що організація сильна? Насамперед по тім, чи члени організації знають, яка ціль, яка мета їх організації і як до сеї мети дійти. А звідкіля вони се можуть знати? — Ви мусєли вже чути, чому малий Японець набив великого Москала: тому, що в Японця все було в порядку, все добре зорганізоване, бо в японськім війську навіть простий жовнір мав при собі мапу; а в російськім то й офіцери не дуже зривали собі над мапами очи. Те саме, що для війська мапа, є для народа газета (часопись). Вона розкриває темним очима й показує дорогу. Поки навіть

найбіднійші люди не будуть читати газет і книжок, бодай в неділю та свято, поки не будуть належати до своїх організацій, доти їм не буде краще.

Друге, по чим можна пізнати, чи організація сильна, се те, чи вона має гроши. Як то? То й тут треба гроший? Треба і то богато. Робучий народ має вести війну о свою долю, а на всяку війну треба гроший; адже військо має військову касу. Подивітъ ся, як хто процес веде, скілько він потребує гроший! А се не процес, але важнійша справа, бо довга, завязта війна.

Хто-ж і на чиї руки має ті гроші складати? Складати має кождий, а на руки тих з поміж вас, що найчеснійші й не рушать чужої копійки. Але навіть сим найчеснішим треба дивити ся на пальці, бо то спільній гріш! — А нащо його і для кого збирати? Для себе. Як хто з тих, що належать до організації, занедужає й не має чим занести ся; як умре, а по його голові лишать ся жінка й сироти, — тоді треба їм дати поміч з організаційної каси. Але головно повинна бути ся каса призначена на час боротьби, наприклад страйку з двором — тоді треба її отворити для найбіднійших, що не мали би що в рот кинути, якби не пішли до роботи. А кождий повинен мати в тямці, що в такий час найлекше стати безврогою: хто з тої каси візьме найменший гріш, хочби й за згодою управи, а не потребує його конче, той безрограма. Тут нема що казати: „Я да-

вав, то й мені належить ся“. Належить ся тільки тому, хто зовсім нічого не має.

Тут міг би хто запитати ся: „То ще не досить податків платити робучий народ, аби сам накладав на себе тягар?“ Такому найліпше показати чоловіка, що носить коновками воду на коромеслі. Нашо він ще коромесло двигає? Не досить йому того тягару, що несе? Нашо ще докладає собі? На те відповідь: бо сей **малий доданий тягар помагає йому нести ті велики, влекшую їх.** Так само і з організацією.

А яка ціль, яка мета того всего, того просвічування себе, читаня, організовання, плачення податку на організацію?

Ціль того всего двояка: влекшити собі житє й боротьбу в супокійні часи та прилагодити ся на час третього рода **клясової боротьби**, на час революції.

В сильних організаціях найдуть поміч ті сироти, що пізною осінню шукають служби, дрожачи зі студени, мліючи з голоду; ті, що тепер замерзають у сніжних заверухах, ті, що з вільна гаснуть, винищенні довгою повільною мукою. Осквернені золотом церкви й монастири, побудовані в імя й на честь того, що казав голодного накормити, подорожного в дім приняти — замкнені для тих, що потребують помочи. Треба сотворити нові пристановища.

А друге, чим мають займати ся організації робучого народа, се приготоване до тої великої

хвилі, коли теперішній несправедливий лад на світі захитається ся й народня революція знищить до тла теперішні порядки. Ся хвиля може прийти несподівано як буря. На такий огонь треба все мати готове, бо інакше страшні будуть наслідки заміщення.

Не знати, коли прийде ся велика хвиля, сей слушний час, що принесе суд і кару всім, що кривдять та обдирають робучий народ. Але що вона прийде, се таке ясне, як сонце на небі. Вона прийде, бо на світі тяжко дуже.

Вийшли з друку такі книжки:

1. М. Михайленко — Національне питання в Росії й війна.
2. М. Михайленко — Росія й Україна.
3. М. Залізняк — Самостійна Україна — не-соціялістичне гасло?
4. М. Залізняк — Українці, Росія й війна.
5. М. Михайленко — „Визвольні маніфести“ російського уряду в теперішній війні.
6. Ю. Ручка — Російські соціялісти й теперішня війна.
7. В. Лібкнект — Чи Європа має скозачіти?
8. С. Дікштайн — Хто з чого живе?
9. Ф. Волховський — Казка про салдатську душу.
10. Ф. Волховський — Казка про неправедного царя, друге українське видання.
11. Ф. Волховський — Як мужик став довжником у всіх.
12. М. Драгоманів — Віра і громадські справи, друге українське видання.
13. В. Швачка — Чому позичали віру.
14. В. Рюминський — Повстане селян в Англії.
15. М. Лозинський — Українська Галичина — окремий коронний край.

В німецькій мові вийшли:

1. Georg Ruczka — Die russischen Sozialisten und der gegenwärtige Krieg.
  2. Georg Ruczka — Die französischen Sozialisten und der Krieg.
-

Друкують ся або готовують ся до друку:

1. Галичина й її національне значінє для України.
2. М. Лозинський — Утворене українського коронного краю в Австрії.
3. Х. Житловський — Соціалізм і національне питанє.
4. М. Борисов — Соціалізм і проблема національної автономії.
5. Національна справа й Партія Соціалістів-Революціонерів.
6. К. Кавтський — Національність й інтернаціональність.
7. К. Кавтський — Національна держава, імперіалістична держава й союз держав.
8. Дмитро Сметанка — Соціалізм, завойовницька політика, патріотизм і націоналізм.
9. Л. Василенко — Світова війна.
10. І. Сокира — Хай Европа козачіе!
11. Е. Бернштайн — Інтернаціонал робітничої кляси й європейська війна.

12. М. Драгоманів — Чудацькі думки про українську національну справу.
13. М. Драгоманів — Листи на наддні-праиську Україну.
14. М. Драгоманів — Про неволю віри.
15. М. Драгоманів — Рай і поступ.
16. Е. Пернерсторфер — Про новітній націоналізм.
17. К. Ляйтнер — Імперіалізм московського народу.
18. К. Реннер — Національна справа, імпе-ріалізм і соціалізм.
19. А. Бах — Цар — Голод, друге українське видання.
20. Др. Осип Назарук — Що се є: суспільні класи, боротьба класів, буржуазія, пролетаріат, капіталізм і організація.

